

Walenty Poczta¹
Anna Fabisiak²

Katedra Ekonomiki Gospodarki Żywnościowej
Akademia Rolnicza w Poznaniu

SYTUACJA DOCHODOWA ROLNICTWA W KRAJACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WCHODNIEJ

THE INCOME SITUATION IN AGRICULTURE IN THE CEE COUNTRIES

Synopsis. Kraje Europy Środkowej i Wschodniej (EŚiW) cechuje znaczne zróżnicowanie sektora rolnego, zarówno w zakresie dochodów, jak też i czynników je kształtujących. Jedną z kategorii pozwalających na zobrazowanie tych różnic jest wartość dodana brutto. Jej wielkość jest ważnym kryterium ekonomicznej oceny funkcjonowania różnych dziedzin wytwórczości, w tym i wytwórczości rolniczej, obrazuje ona bowiem przyrost wartości dóbr w wyniku określonego procesu produkcji.

Słowa kluczowe: kraje EŚiW, rolnictwo, wartość dodana brutto, produktywność

Cel i metodyka badań

Celem pracy jest przedstawienie poziomu dochodów osiągniętych w sektorze rolnym w latach 2003-2005 w krajach EŚiW, które ostatnio wstąpiły do UE. Analizę dochodów przeprowadzono w ujęciu globalnym oraz za pomocą wskaźników: produktywności pracy i ziemi oraz wskaźnika obrazującego dochody osiągnięte przez jedno statystyczne gospodarstwo, posługując się wielkością wytworzonej wartości dodanej brutto w rolnictwie tych państw.

Dynamika wartości dodanej brutto w krajach EŚiW w latach 2003-2005

Wartość dodana brutto obrazuje rolę i znaczenie rolnictwa w Unii Europejskiej. W latach 2003-2005 najwyższą wartość dodaną brutto wśród państw EŚiW wytwarzało rolnictwo polskie (w 2005 r. 6,4 mld euro, co stanowiło odpowiednik 4,4% wartości dodanej brutto UE-25) (tab. 1). Biorąc jednak pod uwagę posiadane zasoby pracy i ziemi nie jest to wielkość znacząca. Stosunkowo wysoką wartość dodaną brutto w stosunku do innych krajów EŚiW osiągają też Węgry oraz Czechy (w 2005 r. odpowiednio 2 127 mln euro oraz 999 mln euro). Zbliżone wielkości pod względem wartości dodanej brutto wytwarza sektor rolny w Słowacji, na Litwie oraz w Słowenii (około 541 mln euro). Natomiast najniższe dochody mierzone wielkością wytwarzanej wartości dodanej brutto w całym badanym okresie uzyskiwało rolnictwo w Estonii oraz na Łotwie (około 255 mln euro), co w głównej mierze związane jest z niewielką powierzchnią tych państw. W sumie w 2005 r. państwa EŚiW

¹ Prof. dr hab., Katedra Ekonomiki Gospodarki Żywnościowej, Akademia Rolnicza, ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań, tel. (061) 848 71 14, email: poczta@au.poznan.pl

² Mgr, tel. (061) 846 60 94, fabisiak@au.poznan.pl

wytworzyły w rolnictwie wartość dodaną brutto o wielkości 11,6 mld euro, co stanowiło tylko 8% dochodów osiąganych w sektorze rolnym w UE-25.

Tabela 1. Wartość dodana brutto w krajach EŚiW w latach 2003-2005, mln euro
Table 1. Gross value added in the CEE countries in years 2003-2005, million euro

Kraj	Rok		
	2003	2004	2005
Czechy	866	1255	999
Estonia	174	199	217
Litwa	417	516	607
Łotwa	221	275	292
Polska	4 209	5 974	6 402
Słowacja	402	577	529
Słowenia	392	499	488
Węgry	1 953	2 531	2 127
Razem EŚiW	8 634	11 826	11 661
UE-25	157 406	166 442	145 869

Źródło: Eurostat 2006

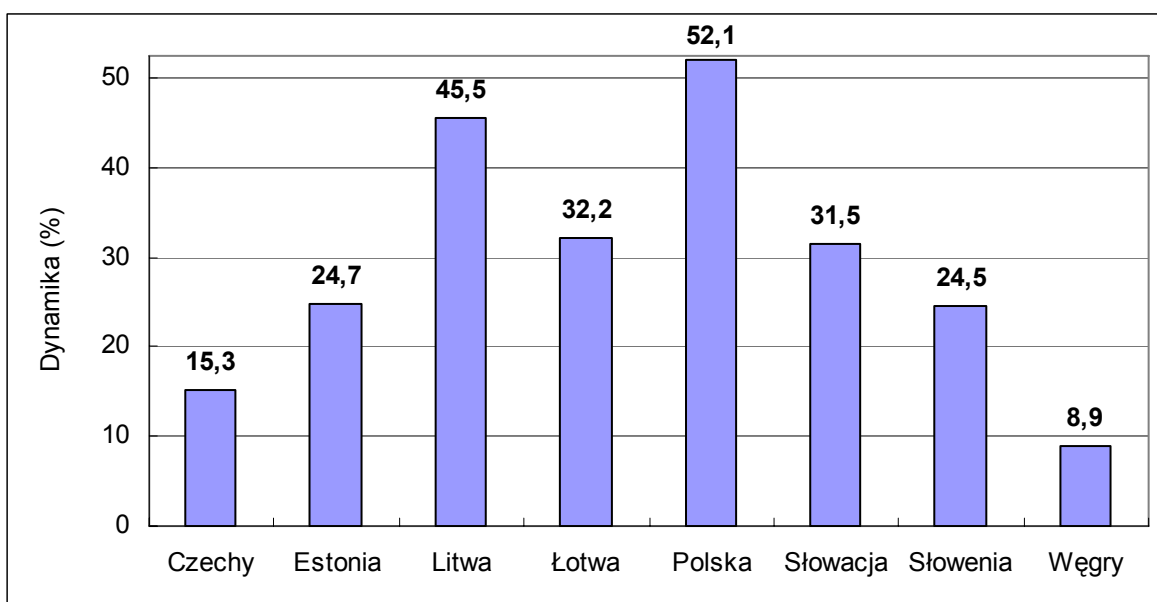
Analizując zmiany wartości dodanej brutto w państwach EŚiW w roku 2004 oraz w 2005 w stosunku do 2003 można zauważyć, iż w latach tych we wszystkich badanych krajach nastąpił jej wzrost (tab. 2). W 2004 r w stosunku do 2003 największy wzrost wartości dodanej brutto nastąpił w rolnictwie Czech, Słowacji i Polski, bo średnio o 43,4%. O około 28,5% wzrosły także dochody w Słowenii oraz na Węgrzech. Najślabszy wzrost wartości dodanej brutto w 2004 odnotowano natomiast w krajach bałtyckich i wyniósł on od 14,3 do 24,4%.

Tabela 2. Dynamika wartości dodanej brutto w krajach EŚiW w latach 2003-2005
Table 2. Dynamics of gross value added in CEE countries in years 2003-2005

Kraj	Rok		
	2004, 2003 = 100	2005, 2003 = 100	2005, 2004 = 100
Czechy	144,8	115,3	79,6
Estonia	114,3	124,7	109,0
Litwa	123,6	145,5	117,7
Łotwa	124,4	132,2	106,3
Polska	141,9	152,1	107,2
Słowacja	143,4	131,5	91,7
Słowenia	127,5	124,5	97,7
Węgry	129,6	108,9	84,0
Średnia krajów EŚiW	137,0	135,1	98,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tab. 1

W 2005 r. w stosunku do roku 2003 w krajach bałtyckich oraz w Polsce nastąpił dalszy wzrost dochodów w rolnictwie. W pozostałych zaś krajach EŚiW wzrosły one także, ale już w mniejszym stopniu niż miało to miejsce w 2004 r. (rys. 1). Najbardziej zwiększyły się one w Polsce, bo aż o 52,1% oraz na Litwie o 45,5%, a najmniej w Czechach i na Węgrzech (przeciętnie o około 12%). W pozostałych analizowanych państwach wartość dodana brutto zwiększyła się o około 30%.

Rysunek. 1. Przyrost wartości dodanej brutto w 2005 w stosunku do roku 2003 w krajach EŚiW, %
 Figure 1. Increase of gross value added in 2005 in relation to 2003 in the CEE countries, %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tab. 2

Analizując z kolei zmianę dochodów uzyskiwanych w sektorze rolnym w 2005 r. w stosunku do roku 2004 można zauważyć, iż ich zwiększenie nastąpiło tylko w państwach bałtyckich oraz w Polsce (średnio o 10%). W pozostałych natomiast krajach miało miejsce zmniejszenie uzyskanej wartości dodanej brutto.

Produktywność zasobów pracy i ziemi oraz dochód przypadający na jedno statystyczne gospodarstwo

Obraz sytuacji dochodowej rolnictwa poza analizą wielkości uzyskiwanej wartości dodanej brutto w danym roku oraz jej dynamiki przedstawić można także opisując kształtowanie się wydajności pracy, ziemi oraz dochodu uzyskiwanego w jednym przeciętnym gospodarstwie.

Na szczególną uwagę zasługuje wskaźnik obrazujący zróżnicowanie wartości dodanej brutto przypadającej na jednego pełnozatrudnionego w rolnictwie (AWU), bowiem świadczy on o wydajności pracy osiąganey w tym sektorze gospodarki. Analizując zmianę tego wskaźnika w latach 2003-2005 można zauważyć, iż występuje zbliżona dynamika produktywności pracy do zmian globalnej wielkości wartości dodanej brutto (tab. 3). Należy zaznaczyć, iż wartość dodana brutto przypadająca na jednego pełnozatrudnionego w 2005 r. w stosunku do roku 2003 wzrosła we wszystkich analizowanych krajach. Największy jej wzrost nastąpił na Litwie, Słowacji oraz w Polsce (około 60 – 70%), a najmniejszy na Węgrzech, gdzie wzrosła tylko o 14%. Wzrost wydajności pracy może nastąpić przez zwiększenie dochodów lub zmniejszenie zatrudnienia, ewentualnie obiema drogami

jednocześnie [Rosner 2001]. We wszystkich analizowanych państwach oraz w UE-25 wzrost produktywności zasobów pracy spowodowany był w większym stopniu przyrostem dochodu (średnio w krajach EŚiW wzrost o 31,2% w 2004 r. w stosunku do roku 2003) aniżeli zmniejszeniem poziomu zatrudnienia w sektorze rolnym (przeciętnie o 7,5%). Osiągany poziom wydajności pracy jest zróżnicowany wśród poszczególnych państw EŚiW. W 2005 r. najwyższe dochody na jednego pełnozatrudnionego odnotowano w sektorze rolnym w Czechach, tzn. 6,9 tys. euro oraz w Estonii 5,9 tys. euro. Również relatywnie wysoką wydajność pracy uzyskuje się na Słowacji oraz w Słowenii (średnio 5,2 tys. euro). Wyraźnie niższe dochody w 2005 r. uzyskano na Węgrzech, Litwie oraz w Polsce (średnio 3,6 tys. euro). W Polsce odnotowano jeden z niższych poziomów wartości dodanej brutto na zatrudnionego wśród krajów EŚiW, co związane jest głównie ze zbyt dużą liczbą partycypujących w podziale dochodu (przeludnienie agrarne). W konsekwencji przesądza to o gorszej sytuacji dochodowej polskich rolników, dla których w większości nie ma szans na produktywnie wykorzystanie i osiągnięcie zadowalającego poziomu dochodu [Floriańczyk 2003]. Najniższa wydajność pracy w całym analizowanym okresie występowała na Łotwie, gdzie w 2005 r. wynosiła tylko 2,1 tys. euro. Tworzenie pozarolniczych miejsc pracy jest podstawowym warunkiem odciążenia rolnictwa od zbędnych zasobów siły roboczej i poprawy produktywności pracy w rolnictwie [Kolarska-Bobińska i in. 2001].

Tab. 3. Produktywność pracy w krajach EŚiW w latach 2003-2005, euro/zatrudniony/rok oraz jej dynamika w stosunku do roku poprzedniego jak i bazowego

Table 3. Productivity of labour in the CEE countries in years 2003-2005, euro/employed/year and its dynamics in relation to the previous and to the base year

Kraj	Wartość dodana brutto na 1 pełnozatrudnionego w roku, euro			Dynamika		
	2003	2004	2005	2003 = 100		2004 = 100
				2004	2005	2005
Czechy	5 752,5	8 671,8	6 902,3	150,7	120,0	79,6
Estonia	4 491,6	5 444,8	5 936,6	121,2	132,2	109,0
Litwa	2 233,3	3 277,4	3 857,8	146,8	172,7	117,7
Łotwa	1 569,2	2 007,1	2 134,1	127,9	136,0	106,3
Polska	1 978,8	2 885,4	3 092,5	145,8	156,3	107,2
Słowacja	3 110,6	5 472,1	5 016,6	175,9	161,3	91,7
Słowenia	4 095,6	5 532,8	5 405,0	135,1	132,0	97,7
Węgry	3 412,5	4 645,8	3 904,8	136,1	114,4	84,0
Średnia EŚiW	3 330,5	4 742,2	4 531,2	142,5	140,6	99,2
UE-25	16 623,3	18 020,2	15 792,8	108,4	95,0	87,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tab. 1 oraz [Agriculture... 2005]

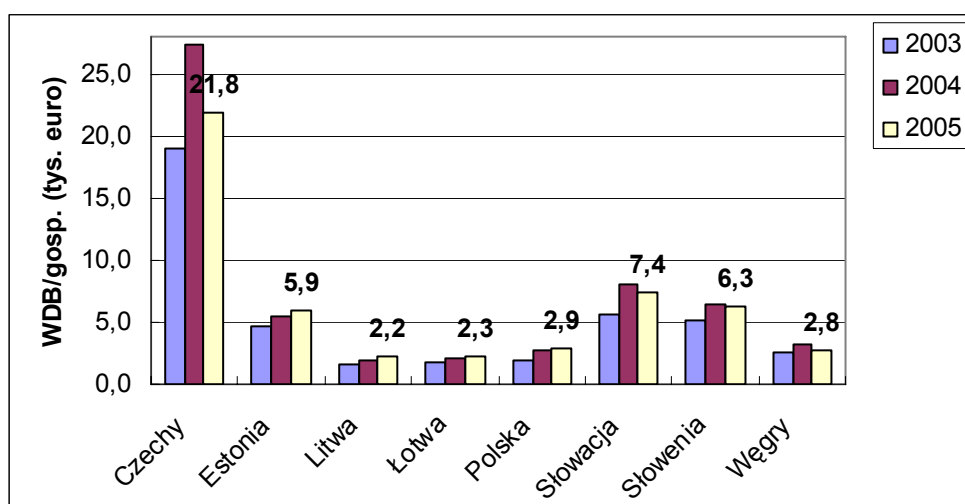
Sytuację dochodową rolnictwa można też ocenić biorąc pod uwagę wielkość wartości dodanej brutto wytwarzanej przez jedno przeciętne statystyczne gospodarstwo. W państwach EŚiW występuje znaczne zróżnicowanie tego wskaźnika (tab. 4). Przeciętne gospodarstwo rolne w UE-25 w ciągu jednego roku wytwarzało w 2005 r. dochód o wartości 14,8 tys. euro.

W całym analizowanym okresie, również i w tym przypadku, największy przeciętny dochód wytworzyło statystyczne gospodarstwo w Czechach, co wynika ze struktury obszarowej gospodarstw. W 2005 r. wynosił on 21,8 tys. euro. Wiele analiz wskazuje, iż poziom uzyskiwanego dochodu jest dodatnio skorelowany z wielkością obszaru gospodarstwa [Leszczyńska 2004]. W latach 2003-2005 najniższą wartość dodaną brutto spośród badanych państw osiągało przeciętne gospodarstwo na Litwie (w 2005 r. 2,2 tys. euro) (rys. 2). Wielkość ta była prawie 3-krotnie niższa od średniej w krajach EŚiW i prawie 7-krotnie niższa od przeciętnej w UE-25. W okresie analizowanych trzech lat równie niską wartość dodaną brutto na jedno gospodarstwo osiągnano w sektorze rolnym Łotwy i Polski oraz Węgier (w 2005 r. przeciętnie 2,7 tys. euro). W Polsce, podobnie jak w pozostałych państwach UE, najwyższe dochody osiągają gospodarstwa duże i bardzo duże. W 2005 r. wyższe dochody na jedno gospodarstwo przypadały w Słowacji, Słowenii oraz w Estonii (przeciętnie 6,5 tys. euro).

Tabela 4. Dochód osiągany przez średnie gospodarstwo rolne w krajach EŚiW w latach 2003 – 2005, tys. euro
Table 4. Income per farm in the CEE countries in years 2003-2005, thousand euro

Kraj	Rok		
	2003	2004	2005
Czechy	18 927,8	27 415,5	21 821,3
Estonia	4 728,0	5 406,4	5 894,7
Litwa	1 532,3	1 894,6	2 230,1
Łotwa	1 746,3	2 171,8	2 309,2
Polska	1 937,6	2 750,0	2 947,4
Słowacja	5 606,4	8 039,6	7 370,3
Słowenia	5 075,0	6 468,7	6 319,2
Węgry	2 525,7	3 272,1	2 750,2
Średnia EŚiW	5 259,9	7 177,3	6 455,3
UE-25	15 947,0	16 862,4	14 778,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tab. 1 i [Agriculture... 2005]

Rysunek 2. Dochód (wartość dodana brutto) wytworzony przez średnie gospodarstwo rolne w krajach EŚiW w latach 2003 – 2005, tys. euro/rok

Figure 2. Income (gross value added) per farm in the CEE countries in years 2003-2005, thousand euro/year

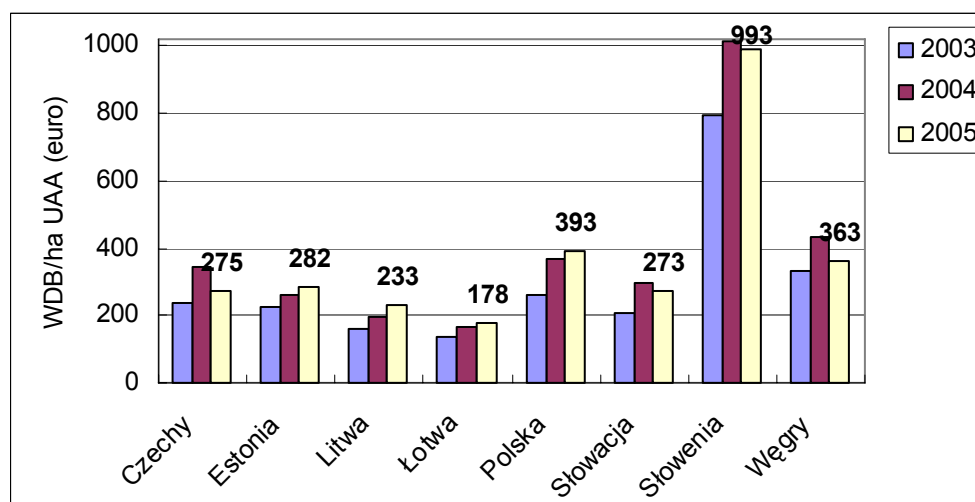
Źródło: Opracowanie własne na podstawie tab. 4

Analizę dochodową rolnictwa można też przeprowadzić biorąc pod uwagę wydajność ziemi. Zróżnicowanie produktywności ziemi zależy przede wszystkim od jej wielkości, sposobu gospodarowania i wykorzystywania nakładów pracy i kapitału [Wiatrak 1989]. Pod względem tego wskaźnika wśród państw EŚiW występuje najmniejsze zróżnicowanie (w 2005 r. średnio 374 euro/ha wykorzystywanych UR (UAA)), z wyjątkiem Słowenii, która we wszystkich z analizowanych lat 2003-2005 osiągała najwyższą wartość tego wskaźnika, wyższą nawet niż średnia unijna i ponad 2,5-krotnie wyższą niż średnia krajów EŚiW (w 2005 r. 993 euro) (tab. 5 i rys. 3). Pozostałe państwa EŚiW w 2005 osiągnęły już znacznie niższą wartość dodaną brutto przypadającą na 1 ha UAA. Na drugim miejscu po Słowenii pod względem wysokości tego wskaźnika znalazły się Polska (osiągająca 43,7% poziomu produktywności ziemi w rolnictwie UE-25) i Węgry osiągając średnio 378 euro/ha UAA. Pozostałe kraje uzyskały zbliżoną wydajność ziemi. Wynosiła ona przeciętnie 248 euro/ha UAA i była 3,5-krotnie niższa od średniej produktywności ziemi w UE-25.

Tab. 5. Produktywność ziemi w krajach EŚiW w latach 2003 – 2005, euro/ha/rok
Table 5. Productivity of land in the CEE countries in years 2003-2005, euro/hectare/year

Kraj	Rok		
	2003	2004	2005
Czechy	238,6	345,6	275,1
Estonia	226,3	258,8	282,2
Litwa	160,1	198,0	233,0
Łotwa	134,7	167,5	178,1
Polska	258,2	366,5	392,8
Słowacja	207,9	298,1	273,3
Słowenia	797,4	1 016,4	992,9
Węgry	333,2	431,7	362,8
Średnia EŚiW	294,6	385,3	373,8
UE-25	969,3	1024,9	898,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tab. 1 i [Agriculture... 2005]

Rysunek 3. Produktywność ziemi w krajach EŚiW w latach 2003 – 2005, euro/ha/rok
Figure 3. Productivity of land in the CEE countries in years 2003-2005, euro/hectare/year

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tab. 5

Wnioski

1. W 2005 r. w stosunku do roku 2003 we wszystkich badanych państwach nastąpił znaczący wzrost dochodów w rolnictwie, przy czym największy odnotowano w Polsce oraz na Litwie, a najmniejszy w Czechach oraz na Węgrzech.
2. Najniższa wydajność pracy występuje w rolnictwie polskim, co jest związane z występowaniem wysokiego poziomu zatrudnienia w tym sektorze gospodarki.
3. Największe dochody w przeliczeniu na gospodarstwo uzyskali rolnicy w Czechach, a najmniejsze na Litwie, Łotwie, Węgrzech oraz w Polsce, co wynika w znacznej mierze z istniejącej struktury agrarnej w tych krajach.
4. Najmniejsze zróżnicowanie wśród państw EŚiW występuje pod względem produktywności ziemi. Jedynym państwem, w którym wskaźnik ten odbiega in plus od średniej (374 euro/ha) jest Słowenia, gdzie wartość dodana brutto przypadająca na jeden ha UAA wynosi 993 euro i jest wyższa niż średnia w UE-25 (898 euro/ha).
5. W przyszłości w krajach EŚiW może nastąpić polepszenie sytuacji dochodowej sektora rolnego dzięki środkom otrzymywanym z UE, stabilności ekonomicznej i szerszemu dostępowi do rynków europejskich, co stworzy możliwości rozwojowe przede wszystkim gospodarstwom dużym, posiadającym duże zasoby ziemi, ale także powinno złagodzić sytuację ekonomiczną w pozostałych gospodarstwach i wywołać szereg pozytywnych przemian na obszarach wiejskich.

Literatura

- Agriculture in the European Union. Statistical and economic information (2005). Statistical Office of European Commission (EUROSTAT), Bruksela.
- Eurostat (2006).
- Floriańczyk Z. (2003): Kwestia dochodów osób zatrudnionych w rolnictwie w krajach Unii Europejskiej. IERiGŻ, Warszawa.
- Kolarska-Bobińska L., Rosner A., Wilkin J. (2001): Przyszłość wsi polskiej – wizje, strategie, koncepcje. Wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Leszczyńska M. (2004): Wielkość użytkowanego gospodarstwa rolnego a zróżnicowanie dochodów ludności rolniczej w Polsce. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 3, ss. 57 – 67.
- Rosner A. (2001): Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania przemian strukturalnych w rolnictwie. [W:] *Wieś i rolnictwo na przełomie wieków*. Red. I. Bukraba-Rylska, A. Rosner. IRWiR PAN, Warszawa.
- Wiatrak A. P. (1989): Zmiany produktywności ziemi w rolnictwie polskim. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 2, ss. 24 - 35.

Abstract. The income situation of the agricultural sector in the CEE countries is discussed. The dynamics of incomes, the productivity of labour and land, and the income gained by an average farm in 2003-2005 were analyzed. Both in 2004 and in 2005 an improvement in the income situation of agriculture in the CEE countries was observed. In 2005 compared to 2003 in all CEE countries an increase of incomes in the agricultural sector occurred, the biggest being in Poland and in Lithuania. In 2005 the highest productivity of labour was in the Czech Republic and in Estonia and it was the lowest in Latvia. Also incomes obtained by an average farm were the highest in the Czech Republic and the lowest in Lithuania. The highest GVA per hectare of agricultural land was obtained in Slovenia.

Key words: CEE countries, agriculture, gross value added, productivity